

VACZI, Mariann (2015): *Soccer, Culture and Society in Spain: An Ethnography of Basque Fandom*. Londýn a New York: Routledge.

Všichni doktorandi znají ten pocit, kdy při tvorbě disertační práce náhle objeví čerstvě vydanou publikaci, jejíž název a anotace jednoznačně napovídají tomu, že na jejich stránkách bude řešeno přesně to téma, kterým se sami zabývají. První pocit, jenž se pravděpodobně dostaví, by se dal shrnout do věty: „Ale to je přeci můj výzkum.“ A tak tato skutečnost nakonec znamená minimálně zařazení dalšího zdroje do již tak dlouhé rešerše a čekání, co pro Váš výzkum bude čerstvý příspěvek do Vámi zkoumané problematiky znamenat.

Na počátku roku 2015, kdy jsem již pracoval na svém výzkumu k disertaci na téma využívání kopané jako nástroje politiky nestátními národy na příkladu Baskicka, došlo i v mém případě k podobnému setkání. Publikaci, která na mne působila jako zjevení ještě předtím, než jsem ji vůbec mohl otevřít, byla kniha od Mariann Vaczi *Soccer, Culture and Society in Spain: An Ethnography of Basque Fandom* publikovaná v nakladatelství Routledge. Jedná se o text, který vychází z disertační práce autorky obhájené na Centru baskických studií v americkém Renu, kde v současné době působí jako odborná asistentka.

S trochou nadsázky je možné říci, že na světě není jiný fotbalový celek, který by měl více fanoušků mezi antropology, než Athletic Club z Bilbaa. Důvodem je skutečnost, že tento klub z hlavního města Biskajska si i v dobách globalizace zachoval svůj lokální charakter v tom smyslu, že v jeho barvách nastupují pouze Baskové. Pokud se ve svém studiu zajímáte o problematiku identit, vzápětí se nutně musí objevit otázka, kdo je tedy (ještě) Baskem,

kdo o příslušnosti k baskickému národu rozhoduje atd. Přesně takové myšlenky napadaly autorku, jak sama přiznává, v době, kdy rozjímal nad tématem své budoucí disertační práce o baskické kultuře a ve dvě hodiny v noci v jednom z budapeštských barů padla otázka, proč nepíše vlastně o tomto specifickém klubu (s. 8). Důkazem skutečnosti, že se jednalo o počátek velmi plodné diskuse, je právě publikace *Soccer, Culture and Society in Spain: An Ethnography of Basque Fandom* vydaná o sedm let později.

Mariann Vaczi dělí knihu do čtyř částí. První je rovna představení fotbalového celku Athletic Club a jeho speciálního postavení v baskickém prostředí. Samotný výklad nemůže začít jinde než na přelomu 19. a 20. století, kdy se do Bilbaa dostala kopaná jako vedlejší produkt jeho obchodního spojení s geograficky blízkou Velkou Británií. Svůj krátký historický exkurz zakončuje ve 21. století. V této kapitole je zmíněna i historie baskického reprezentačního výběru, který byl vytvořen v době španělské občanské války a nakonec sezónu 1938/39 odehrál jako jeden z celků mexické ligy. V knize je však uveden na baskické půdě relativně rozšířený mýtus, že tento celek v tamní soutěži celkově zvítězil (s. 27). Jak ale upozorňuje např. historik Santiago de Pablo (2006) ve svém článku pro *El País*, tento tým obsadil druhou příčku. V následující kapitole se autorka věnuje obšírně filosofii klubu, která říká, že v jeho červeno-bílých barvách mohou nastupovat pouze Baskové, přičemž odpověď na otázku, kdo je Baskem, se samozřejmě v průběhu let proměňovala. Toto téma bylo významně disku-

továno v dobách, kdy Athletic nehrál dobře a hrozil mu pád do druhé nejvyšší soutěže, kde nikdy ve své dlouhé historii nepůsobil. Fanoušci i funkcionáři tak čelili zapeklitému dilematu, zda ponechat tradici rekrutování fotbalistů pouze z baskických zdrojů a cítit hrozbu možného sestupu, nebo naopak najmout ne-baskické hráče a nebezpečí pádu do nižší soutěže oddálit. Mariann Vaczi toto dilema důvtipně označuje s odkazem na slavný román Josepha Hellera jako Hlavu 22 (s. 55–73), což dle mého přesně popisuje myšlenkové pochody všech lidí, kteří mají k celku ze San Mamés pozitivní vztah.

Druhá část knihy je věnována otázce genderu, respektive otázce žen, které vstupují do „ryze mužského“ světa fotbalu. Taktéž v této velmi zajímavé a opětovně čtivě napsané pasáži, která je tvořena třemi kapitolami, autorka pracuje s nepřeberným množstvím zdrojů, zejména je vhodné zmínit nespočet rozhovorů se samotnými fanoušky, hráči, politiky atd., na něž v publikaci odkazuje. Ve třetí části práce se Mariann Vaczi zabývá střetáváním různých identit v baskickém prostředí. Nejprve se věnuje střetu mezi baskickými fotbalovými rivaly, mezi Athletic z Bilbaa a klubem Real Sociedad ze San Sebastián. Baskická derby jsou však dle autorky textu do jisté míry slavnostmi, kde dochází k manifestování společné – tj. baskické – identity (s. 133–134). Zcela souhlasím s tím, že mají jiný nádech než soupeření mezi ostatními fotbalovými rivaly nejenom na španělském území, což Vám rád potvrdí prakticky jakýkoliv příznivec celku z Bilbaa či San Sebastián.

Součástí této části knihy jsou také úvahy spojené s existencí španělského reprezentačního výběru a parti-

cipací Basků a Katalánců v něm (viz s. 149–166). Na soupisce reprezentace Španělska je totiž možné nalézt fotbalisty z Baskicka i Katalánska, kteří jsou známí svými nacionalistickými postoji, respektive nastupují za oficiálně neuznané reprezentační týmy těchto dvou regionů majících secesionistické požadavky. Na tomto místě je nicméně nutné připomenout, že na půdě Baskicka nežijí jen lidé, kteří by se identifikovali pouze jako Baskové, či pouze jako Španělé. Dle zatím posledního sociologického šetření, které zveřejnila Baskická univerzita, se jako Bask identifikuje necelá třetina obyvatel Autonomního společenství Baskicka a o své identitě pouze jako o španělské uvažuje 5 % lidí žijících na tomto území. Zbývající dotazovaní připouští, že jejich identita není pouze baskická či španělská a více než třetina (36 %) uvádí, že se cítí být stejně Basky jako Španěly (EHU 2016, 52, 60). Ostatně Alejandro Quiroga Fernández de Soto (2014, 233) ve své knize pojednávající o nacionalismu na španělském území a kopané uvádí, že španělská a baskická identita si vlastně nemusí konkurovat a připomíná v této souvislosti píseň kapely *Lendakaris Muertos*, v níž se zpívá, že „jsem víc baskický než dub v Gernice, když ale hraje [španělská] reprezentace, nevím, co se se mnou děje“ a křičím „Gora España“, či skutečnost, že velké triumfy španělského výběru byly slaveny i v baskických městech. Shodou okolností tento autor zveřejnil v *The International Journal of the History of Sport* recenzi na knihu Vaczi, v níž jí právě nedostatečné rozlišení mezi baskickými nacionalisty a těmi, kteří se nepovažují výlučně za Basky, částečně vytýká (Quiroga Fernández de Soto 2016, 361).

Poslední a nejkratší tematická část publikace je rovna pouze jedné kapi-

tole věnující se otázce životního cyklu, úmrtí a umístění popelu zemřelých ve fotbalovém stánku klubu, kterému po celý život fandili. Mariann Vaczi (s. 181–183) v tomto kontextu upozorňuje na symbolickou důležitost prachu v mytologii Basků a na obecné okolnosti, které fanoušky Athletic vedou k tomu, aby svůj popel nechali umístit na stadionu San Mamés. Pokud jsou předchozí témata, jimiž se v knize zabývala, relativně často řešena (např. filosofie náboru hráčů Athletic) či jim je věnována pozornost v obecné rovině v kontextu kopané (např. genderová témata), tato problematika je, pokud dobře vím, v souvislosti s nejpopulárnější hrou světa v baskickém prostředí novum. Její zařazení do knihy je tak dalším z mnoha prvků, které oceňuji.

Celkové hodnocení publikace, jak je pravděpodobně zřejmé z předchozích řádků, nemůže být jiné než nadmíru pozitivní. Domnívám se, že tato kniha by neměla být pouze „povinnou“ literaturou pro všechny, kteří se zajímají o baskickou kulturu či obecně o otázky spojené s identitou Basků, ale taktéž pro veškeré mladé sociální vědce – v první řadě samozřejmě antropology –, které čeká jejich první významný vstup do terénu. Nemyslím tím, že by jim Mariann Vaczi ve své publikaci dávala přesný návod, jak se vypořádat s nástrahami terénního výzkumu; to v žádném případě. Ukazuje však, že je možné provést kvalitní výzkum v prostředí, do něhož vstupujete prvně a nemáte v něm žádné informanty, což byla nástraha, s níž se sama musela na počátku svého dvacetiměsíčního pobytu v terénu vypořádat (s. 9).

Pokud se tedy zabýváte problematikou Baskicka a máte pozitivní vztah ke kopané, dílo *Soccer, Culture and Society in Spain: An Ethnography of Basque Fandom* by dle mého názoru nemělo ve Vaší knihovničce chybět. Na závěr této recenze mohu pouze říci, že mne těší, že jsem se s touto publikací mohl seznámit ještě předtím, než jsem dopsal poslední pasáže své disertační práce, která se nakonec dotýkala výzkumu Mariann Vaczi pouze zběžně. „Soutěžit“ s takto kvalitním textem by bylo opravdu tvrdým oříškem.

Další použité zdroje

- DE PABLO, Santiago (2006): El deporte y la política. *El País*, 8. 10. 2006 (http://elpais.com/diario/2006/10/08/deportes/1160258407_850215.html, 12. 1. 2017).
- EHU (2016): Euskobarometro Octubre 2016. Estudio periódico de la opinión pública vasca (<http://www.ehu.eus/documents/1457190/1525260/Euskobarometro+octubre+2016+%28castellano%29>, 12. 1. 2017).
- QUIROGA FERNÁNDEZ DE SOTO, Alejandro (2014): *Goles y banderas. Fútbol e identidades nacionales en España*. Madrid: Marcial Pons Historia.
- QUIROGA [FERNÁNDEZ DE SOTO], Alejandro (2016): Soccer, Culture and Society in Spain: An Ethnography of Basque Fandom [recenze]. *International Review of the History of Sport*, 3. 3. 2016, 360–362 (<http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09523367.2015.1084092>, 12. 1. 2017).

Jiří Zákravský*

---

*PhDr. Jiří Zákravský, Ph.D., Katedra politologie, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, jirkazak@kap.zcu.cz.

JOHNSON, Paul (2016): *Sokrates. Člověk pro naši dobu*. Brno: Barrister & Principal.

Sokratova filozofie patří mezi populární a vděčná témata. Sokrates byl moudrý člověk, mýtus, filozof, „ten první“ z moderně myslících filozofů apod. Přívlastků a přídomek má tento myslitel opravdu mnoho a záleží na každém, jaký přídomek považuje za nejpresnější (nebo spíš na tom, jaký přídomek použil učitel základů společenských věd či občanské nauky na střední škole a který byl tak čtenářem osvojen). V každém případě je Sokrates předmětem zkoumání, popisů a filozofických úvah. O Sokratovi zkrátka všichni něco ví – alespoň to, že nic nenapsal. Absence Sokratova díla, které by bylo možné podrobně rozebírat, je pro jedny vítanou zprávou, protože si mohou „svého“ Sokrata lépe přizpůsobit, pro druhé je to fakt, který drtí jejich mysl společně s celou Sokratovskou mytologií, kterou v nejlepším případě berou na vědomí a snaží se k ní přistupovat maximálně neutrálně.

Paul Johnson, autor recenzované knihy, patří k prvním zmiňovaným a k těm, kdo mýtus Sokrata jako muže principů ještě přizívují. Johnson dává Sokratovi punc nadčasovosti – až jakési morální věčnosti. Autor a jeho filozofický vzor jsou v knize Sokrates neoddělitelné. Díky tomu není možné hodnotit Johnsonovo dílo bez přiblížení jeho ideového ukotvení. Paul Johnson je konzervativní superstar a proslavil se především svým schematickým komentářem a hodnocením (hodnocení by bylo vhodné dvakrát podtrhnout) širokých epoch lidské činnosti, včetně klíčových osobností. Za zmínku z jeho odkazu stojí například dobře známé *Dějiny 20. století* (2008) nebo knihy *Darwin* (2012) či *Stalin* (2014). Šíře

autorova záběru je na poměry současných specializovaných společenských věd skutečně udivující a přizívuje podezřívavost. Údiv nicméně není na místě (jistě „podezření“ ale ano), protože Sokrates (a ostatní zmíněné knihy, které ale nejsou předmětem recenze), není odbornou knihou, což by si měl každý čtenář hned z počátku uvědomit.

Knihy není určena pro zájemce o prohloubení znalostí o Sokratově době, nebo o diachronní komparaci vybraných kontextů Sokratovy doby a dneška (včetně nějakých analogií?). Knihy je určena pro širokou veřejnost a má vést k jakémusi pozitivnímu přemýšlení o člověku, „[...] *pro něž je hledání ctnosti nikoli abstraktní ideou, ale praktickou náplní každodenního života*“ (s. 146). Tolik ke smyslu knihy, tedy morálnímu průvodci po tom, co je hezké a záslužné, a po tom, co je záslužné již méně. Určený smysl je ale zároveň kamenem úrazu recenzované knihy, protože pokud by ji četli studenti společenských věd, mohli by se dostat k některým neuvědomělým dezinterpretacím, a to původně v dobré víře, že přece čtou knihu slavného historika.

Knihy má v zásadě dvě roviny. První rovina je zcela dominantní a je jí popis a hodnocení prvků Sokratovy filozofie a jeho filozofické reflexe dobových událostí a filozofie. Druhou rovinou je interpretace Platónovy filozofie a dalších filozofů, kteří se k Sokratovi a jeho filozofii vyjadřují. První rovinu nelze hodnotit ve smyslu uměleckého díla a jediné, co stojí za upozornění, jsou projevy Johnsonova hodnocení Sokrata – Johnsonovo hodnocení je modelovým příkladem toho, jak by se nemělo pracovat s kontextem v sociálních vědách

(což bude zdůvodněno dále v textu). Interpretace jako druhá (ale v knize minimálně přítomná) rovina je zajímavější a v některých případech hodná korigování, a to pro případ, že by knihu chtěli číst studenti různých oborů sociálních věd nebo filozofie. Postupně se Johnson věnuje Sokratovu významu, jeho způsobu filozofování, historickému kontextu, ve kterém filozofoval, jeho přístupu k základním kategoriím ve filozofii, smrti a odkazu do dnešních dnů. Nutno podotknout, že Johnson mezi jednotlivými fázemi přeskakuje, ale základní linie je v knize evidentní.

Johnsonovým výchozím bodem pro interpretaci (ale i hodnocení) Sokrata jsou díla *Vzpomínky na Sokrata* od Xenofonta (např. 1972) a série Platonských dialogů *Kritón* (např. 2005a), *Obrana Sókrata* (např. 2005b), *Lachés* (např. 1995) a mj. *Symposion* (např. 1993), kde Sokrates vystupuje jako mluvčí. Je až s podivem, že tato díla Johnson chápe jako „[...] důvěryhodný záznam Sokratova obsáhlého a zásadního příspěvku k tomu, jak máme používat mysl, abychom dospěli k pravdě“ (s. 9). V čem bere autor takovou jistotu o důvěryhodnosti? Na pozadí jiných „dokladů“ o rekonstrukci, řazení, opisech, možnému redigování a vůbec pravosti Platonových děl (například v případě tzv. *Sedmého listu*, pokud budeme brát Platonovo dílo komplexně), je jeho „jisté“ tvrzení poněkud nepochopitelné. I pokud by byly Platonské dialogy zcela autentické, správně řazené, nedoplňované apod., je otázkou, kde končí „Platonův záznam o Sokratovi“ a kde začíná Platonova vlastní filozofie. Johnson se s tímto věčným problémem vyrovnává pro něj typickou schematičností. Na jedné straně připouští, že hranice mezi oběma sférami je nejasná, na druhé straně ob-

viňuje Platona, že Sokrata ve svých pozdějších dialozích použil jako mluvčí loutku, čímž se dopustil vraždy a kvazidábelského přivlastnění si slavného mozku (s. 10; srov. s. 67). Vyjádření vlastních preferencí nemusí být na škodu, ale na škodu je, pokud autor knihy takové osobní hodnocení představuje jako fakt opřený o další fakta (dokonce „záznamy“) a nepřidává k tomu jediný odkaz. Krom popisu Sokratova života a Sokrata jako statečné a skromné osobnosti rozumějící ženám apod., můžeme v prvních dvou částech nalézt další zjednodušení, např. že byl Aristofanes přítelem Sokrata, což není jistý fakt, ale je pravděpodobné, že Sokrates znal Aristofanovo dílo (s. 14).

V další části Johnson vykresluje kontext Sokratovy tvorby, tj. historické Athény především za Perikla, kdy od obsahu jeho politiky přeskakuje například ke stavitelství a k popisu výšky sochy bohyně Athény (s. 35). Preferovaný kulturní rozměr je upřednostněn, byť je celé dějinné pojednání soustředěno okolo Periklovy osoby – Periklem začíná a Periklem končí. V této části není čtenářova pozornost roztržena a text má svižný spád. Navazující část představuje Sokrata jako filozofa ve vztahu k filozofickým kategoriím a jejich dobové reflexi (a to i na pozadí jeho smrti). O Thaletovi Johnson například tvrdí, že si myslel, že země plave na vodě, což je vzhledem k současnému metaforickému výkladu a faktu existence pouhých útržků presokratických filozofů, mezi něž Thales patřil, už relativně překonaná interpretace. Dalším problémem může být, že Sokrata Johnson chápe jako vpravdě zdvořilého člověka. „*Uměl lidem, kterých se vyptával, a to podrobně, dodat pocit důležitosti a bylo zřejmé, že jejich odpovědi jsou pro*

něj cenné“ (s. 58). Z jakých dokladů Johnson čerpá, to opět nelze zjistit. Naopak je možné se domnívat, že Sokrates například zpochybněním moudrosti řemeslníků o jejich vlastním řemeslu a jeho podstatě, mohl řemeslníky, ale i jiné obyvatele Athén popuzovat. Dle Platona Sokrates občany mj. i káral za jejich neznalost, čímž v nich chtěl probudit lásku k moudrosti (viz např. Platon 2005, 49, 61), nikdo ale nevyklučuje, že vzbudil k moudrosti opačné emoce.

Poměrně alarmující je Johnsonův přístup k interpretaci Sokratova negativního vztahu k sofistům. Sofisté jsou jistě důležitým kontrastním bodem pro pochopení Sokratovy filozofie, ale Johnson tento vztah nerozebírá na Sokratových výrociích (viz např. Platon 1939, 3; 1996, 16–17, 21), jak by bylo záhodno, ale dokládá jej jakousi „imaginací“: „*Avšak všichni ti, kdož Sokrata skutečně znali, zejména pokud s ním vedli rozhovor, si uvědomovali, že sofistou není v žádném ohledu*“ (s. 59). Nejcennější z této recenzované části knihy je konstatování, že Sokrates kladl otázky pro další otázky, používal ironii a zpochybňoval zdánlivou moudrost, když (nekonečně) pátral po podstatě pojmů, na které se ptal (s. 61–63). To je ale příliš „skromné“ zjištění.

Vrcholem knihy a obrazu Sokrata by měla být jeho smrt a události, které jí bezprostředně předcházely. Tato pasáž začíná opravdu dobře: Johnson poutavě líčí obžalobu na pozadí vztahu mezi Meletem a Anytem, včetně dalších událostí v Athénách po vládě třiceti (s. 111–113). Pasáž je ale i zde provázena přílišnou schematičností v přehnané snaze autora přiblížit dnešnímu čtenáři líčenou dobu. Příkladem může být věta: „*Konkrétně se*

musíme pokusit přestavit si Sokrata, jak hovoří k městskému shromáždění na americkém Středozápadě ve třetí čtvrtině 19. století“ (s. 118). Přirovnání nelze z hlediska normativního kontextu polity považovat za relevantní. Jedním z největších problémů (nejen této pasáže) je ale série klišé: Athény byly rozhodně liberální společností (s. 69); Sokrates byl konzervativní radikál (s. 70), Sokrates byl monoteista (s. 79), i když ho Johnson nespojoval přímo s křesťanstvím (s. 141); „[...] *Sokrates byl tím posledním, kdo by se vychloubal*“ (s. 82) apod. Na druhou stranu je nutné dodat, že k pozoruhodně dobrým pasážím v této části Johnsonovy knihy patří rekonstrukce témat (nikoliv jejich interpretace) dialogu *Laches* (s. 65–66).

Poslední část knihy se věnuje Sokratovu odkazu platnému až do dnešní doby a je složena z rekonstrukce některých témat. Prvním příkladem, který má čtenáře inspirovat, je odmítnutí odplaty za bezpráví, jakési moudré nastavení druhé tváře (které je podle Johnsona prvkem civilizace). Druhým hodnotovým odkazem je Sokratův postoj k homosexualitě. Johnson cituje delší pasáž ze *Symposionu* (s. 93–94), která vyznívá pro maximální toleranci a moudrou zdrženlivost jak v tělesných požitcích, tak v hodnocení druhých. Třetí zmínka, uváděná jako jeden z příkladů, je o principiální ukotvenosti Sokratovy etiky vystavěné na principu neubližování druhým (s. 89). Pokud chtěl Johnson vykresat nějaký přínos své knize, tak zde byla příležitost, kterou nevyužil. Johnson vůbec neuvažuje v intencích mezi utilitarismem a deontologií, ani jinak problém systematicky neřeší, a tím je jeho tvrzení pověstným „plácnutím do vody“, které může čtenáře plného otázek jen zmást.

Knihu Paula Johnsona není možné doporučit studentům společenských věd. Ne, že by v ní byl tolik znát autorův konzervatismus, který by knihu v očích jinak ideově situovaných čtenářů shazoval. Problém spočívá v autorově snaze o atraktivitu za jakoukoliv cenu, tj. především za cenu přesnosti a nabídky alternativních interpretací. To vše na úkor vytváření morálního etalonu a vyrovnaného „chlapíka Sokrata“, který zůstává (vedle Konfucia, Ezdráše a později Krista) osamocen ve svém prostředí a době, a to vůči zlému elitáři a nedemokratovi Platonovi, zprvu naivnímu Aristofanovi, náboženskému fanatikovi Meletovi a dalším. Pokud by se Paul Johnson držel v této rovině, nelze mu nic vyčítat – jeho Sokrates by byl takovým románovým spiskem pro čtenáře, kteří chtějí potvrzení svých domněnek (co by tomu asi řekl Sokrates?). Jako hořká pilulka, kterou ale nelze lehce spolknout, a která Johnsonovu knihu nutně vrací na pole kritiky ze strany sociálních věd, působí jeho konstatování, které navíc ve světle výše uvedeného působí až ironicky: „Musíme však mít na paměti, jak málo dbali klasičtí a ještě více postklasičtí autoři o pravdu, že byli obvykle nepřesní, i když se snažili být pravdiví, a chyběla jim nestrannost, historická věrnost či

věrohodnost, ba člověk má dokonce dojem, že i zdravý rozum [...]“ (s. 11).

Další použité zdroje

- JOHNSON, Paul (2008): *Dějiny 20. století*. Praha: Leda.
- JOHNSON, Paul (2012): *Darwin. Portrét génia*. Brno: Barrister & Principal.
- JOHNSON, Paul (2014): *Stalin*. Brno: Barrister & Principal.
- PLATON (1939): *Protagoras*. Praha: Jan Laichter.
- PLATON (1993): *Symposion*. Praha: Oikoymenh.
- PLATON (1995): Lachés. In: Platon, *Charmidés, Lachés, Lysis, Theagés*. Praha: Oikoymenh, s. 53–81.
- PLATON (1996): Hippias Větší. In: Platon, *Hippias Větší, Hippias Menší, Ión, Menexenos*. Praha: Oikoymenh, s. 15–47.
- PLATON (2005a): Kritón. In: Platon, *Euthyfrón, Obrana Sókrata, Kritón*. Praha: Oikoymenh, s. 81–96.
- PLATON (2005b): Obrana Sókrata. In: Platon, *Euthyfrón, Obrana Sókrata, Kritón*. Praha: Oikoymenh, s. 43–71.
- XENOFÓN (1972): *Vzpomínky na Sókrata*. Praha: Svoboda.

Ondřej Stulík*

SUK, Jiří (2016): *Veřejné záchodky ze zlata: Konflikt mezi komunistickým utopismem a ekonomickou racionalitou v předlistopadovém Československu*. Praha: Prostor.

Odborné práce reflektující naši předlistopadovou minulost nesporně patří k důležitým příspěvkům soudobé vědy. O to více, když mají svou formou po-

tenciál zaujmout i širší veřejnost a obohatit společenskou diskuzi o téma, které se zatím příliš nehrálo v záři reflektorů. Smutnou pravdou řady podobných

* PhDr. Ondřej Stulík, Ph.D., Katedra politologie a mezinárodních vztahů, Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni, stulik@kap.zcu.cz.

textů však je to, že se někdy ve snaze o vymezení vůči jednomu světonázoru až příliš zabalí do jiného, a stanou se tak téměř nápodobou toho, co se samy snažily reflektovat. Z těchto důvodů jsem tak z počátku přistupoval k nové knize Jiřího Suka s jistými obavami, protože psát knihu reflektující utopismus komunistické ekonomické nauky a zachovat si zdravý odstup nezkalený ideologickým pláštěm neoliberalismu může být podobně těžké jako tančit po minovém poli. Hned na úvod bych však rád řekl, že autor svůj úkol zvládl více než dobře a jeho kniha si i přes jisté výhrady, ke kterým se vzápětí dostanu, nesporně zaslouží místo mezi nejlepšími publikacemi, které v České republice o době komunistické nesvobody vznikly.

Autor se tedy, jak již bylo řečeno, na přibližně 295 stranách textu a devíti kapitolách včetně závěru snaží čtenáře seznámit s vývojem politické ekonomie a jejich čelních představitelů v komunistickém Československu. Za jednu z hlavních deviz celé práce považují to, že tak nečiní pouhou deskripcí existujících záznamů o předních domácích ekonomech té doby a jejich vztahů s politickou či jinou sférou, ale dokáže svá zjištění i velmi úspěšně zasadit do kontextu komunistické politické ekonomie a dobového vývoje v Československu.

V první kapitole seznamuje Suk čtenáře především s teoreticko-konceptuálním pojetím marxismu-leninismu a stalinské politické ekonomie. Silnou stránkou kapitoly je to, že se autor nepouští do silných normativních hodnocení a neomezuje se pouze na strohé představení ideových východisek, ale snaží se o nastínění existující odborně-politické debaty o těchto tématech. I přes to se však autorovi daří držet rozsah a hloubku celé materie v mantinelech, které činí celý pro-

blém čtenářsky stravitelným, k čemuž podobně jako v celé knize výrazně přispívá jazyk, který není rigidně odborný v českém slova smyslu, ale spíše se svou poutavostí podobá stylu, který je pro odborné texty běžný spíše na západ od našich hranic.

Podobně konzistentně působí i druhá kapitola, která je především kontextuální a pojednává o praktické podobě výrobních a socioekonomických vztahů před pražským jarem. Ústředním tématem kapitoly jsou praktické nezdary dlouhodobého ekonomického plánování a trpké důsledky ekonomické centralizace. Třetí a čtvrtou kapitolu rozkrývají odborný vývoj a přerod Oty Šika považují za jeden ze dvou vrcholů celé práce. Kapitoly totiž nejsou jen dobrým představením osudů jedné z nejvýznamnějších postav naší poválečné ekonomie, ale svého druhu i dobrou exkurzí do duše tehdejšího vědce, která nám pomáhá pochopit proč, jak a hlavně co formovalo tehdejší intelektuální elity a díky čemu, nebo spíše čemu navzdory se dokázali vymanit z područí k režimní realitě nekritické komunistické politické ekonomie směrem k plnohodnotné empirické vědě.

Pátá část pojednává o vztahu tajné policie k vybraným představitelům ekonomie minulého režimu. Po velmi kvalitní třetí a čtvrté kapitole je její výsledná podoba jistým zklamáním. Autor sice představuje řadu málo známých až neznámých informací o práci tajné policie vůči vědcům v komunistickém Československu, avšak nedaří se mu vykročit za hranici pouhé deskripce. Poslední tři kapitoly poté působí stejně rozporuplným dojmem. Suk v nich mapuje krkolomný vztah ekonomie a politiky v Československu před a po pražském jaru 1968, ale opět se až na výjimky soustředí na chronologický

popis událostí. Podobně jako v případě práce tajné policie se při popisu kariérních peripetiích některých vědců domnívám, že by práci slušelo, kdyby se snažila jít trochu více pod povrch a hlouběji se zabírala motivacemi a vystupováním některých aktérů.

Dojem z druhé části knih víc než dostatečně vylepšuje závěr. V tom se autor pouští do představení a komparace ekonomů pražského jara s ekonomikou kolem seminářů Václava Klause. Text díky velmi dobrým komparativním mo-

mentům působí spíše jako další kapitola než jako shrnující závěr celé knihy.

V souhrnu je tedy možné říct, že novou knihu Jiřího Suka je možné určitě doporučit všem zájemcům o hlubší porozumění minulému režimu. Čtenář se díky ní má možnost čtenářsky přívětivou, a přesto odborně dostatečně erudovanou formou dozvědět řadu zajímavých poznatků o vztahu a vývoji politiky a ekonomie v komunistickém Československu.

Jaroslav Bílek*

HEINRICHOVÁ, Naděžda a kol. (2015): *Německá próza po roce 2000*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.

Tato kolektivní monografie tvoří třetí svazek v pomyslné řadě publikací germanistů z Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové, které vznikly pod vedením Naděždy Heinrichové od roku 2011. První svazek *Německo-české reflexe na pozadí jazyka, literatury a didaktiky* (2011) byl sestaven za redakční spolupráce zmiňované autorky s Janou Ondrákovou a Thomasem A. Fritzem. Mezi další autory a autorky, kteří se na publikaci podíleli, patří Helena Dědičová, Lenka Maryšková, Jiří Sirůček a Marie Müllerová. Druhý titul *Obraz druhé světové války a holocaustu v německy psané literatuře* (2012) pochází z redakční dílny Naděždy Heinrichové a Jany Hrdličkové, přičemž obě přispěly také jako autorky. Ke spolupráci na třetím svazku si Heinrichová přizvala vedle lingvistky a překladatelky Heleny Dědičové, studentky Michaelu Bajerovou, Štěpánku Fráňovou a Terezu Stránskou.

V úvodu nejnovějšího textu Heinrichová objasňuje záměr a členění publikace. Monografie vznikla v rámci dvouletého projektu *Pasáže – literatura v proměně. Literatura a literární život v České republice a v Německu po roce 2000* (Specifický výzkum, č. 2131/2014–2015) iniciovaného česko-německým programem Setkání českých a německých spisovatelů.

První kapitola „Německý knižní trh“ obsahuje stručný, ale výstižný nástin faktů a faktorů, poukazujících na velký objem vydávaných titulů (90 000 knižních titulů ročně nově nebo v reedici), na prestižní pozici Mezinárodního knižního veletrhu ve Frankfurtu nad Mohanem a Lipského knižního veletrhu, na knižní ceny, na aktivity literárních domů a na institucionální podporu překládání německých autorů.

Hlavní část publikace, kapitola „Autoři“, nám představuje německy píšící autory podle jednotlivých generací s ohledem na významné his-

*Mgr. Jaroslav Bílek, Katedra politologie, Fakulta filozofická, Univerzita Hradec Králové, jaroslav.bilek@uhk.cz.

torické mezníky 20. stol. – 1945, 1968, 1990 a 2000. Přitom je rovněž zmíněno srovnání podle Aleidy Asmann (s. 24) a Aleše Urválka (s. 23, 24). Tato kapitola tedy obsahuje podkapitoly „Klasikové dvacátého století“, „Generace 1968, 1989, 2000“ a „Autoři neněmeckého původu píšící německy“. Nezbývá než konstatovat, že toto smysluplné členění má své opodstatnění a usnadňuje orientaci v poměrně obsáhlé látce odborníkům i laikům.

Ke klasikům dvacátého století autorky řadí nobelistu Güntera Grasse (1927), Martina Walsera (1927) a Hanse Magnuse Enzensbergera (1929) – všichni tito autoři jsou vedle své literární tvorby známí také svou osobní angažovaností v aktuálním společenském a politickém dění. Generaci roku 1968 zastupují autoři narození po roce 1940, kteří ve svých prózách tematizují období druhé světové války a bouřlivá šedesátá léta dvacátého století – Uwe Timm (1943), Peter Schneider (1940) a Bernhard Schlink (1944). Těmto tématům také odpovídá dobře zvolený výběr zmíněných titulů u jednotlivých autorů.

K těmto původem západoněmeckým literátům řadí autorky tvůrce pocházející z bývalé NDR – Wolfganga Hilbiga (1940), Moniku Maronovou (1940) a Christoha Heina (1944), kteří se svými západními kolegy sice sdílejí generační příslušnost, ovšem své texty věnují především specifikům života v NDR a v NSR. Nutno ovšem podotknout, že výběrem Heina autorky představují východoněmeckého autora, zabývajícího se odsunem Němců do NDR a historií RAF. Téma odsunu je ještě vhodně doplněno poznámkou pod čarou s odkazem na texty Reinharda Jirgla (1953) a Jörga Berninga (1964).

U autorů generace 1990, kteří se narodili v šedesátých letech, autorky již tak striktně nerozlišují jejich západní nebo východní původ, což patrně souvisí s faktem, že svá díla píše po roce 1989. Opět je patrná snaha vybrat ty nejreprezentativnější, a to nejen podle kritéria mediální popularity – Ingo Schulze (1962), Thomas Brusig (1964), Uwe Tellkamp (1964), Karen Duve (1961), Tanja Dücker (1968), Wolfgang Herrndorf (1965–2013), ale také méně známé tvůrce, jejichž texty jsou však neméně důležité pro pochopení názorového spektra autorů generace 1990 – Thomas Lang (1967) a Katharina Hackerová (1967). Příslušníci této generace kriticky reflektují poměry v NDR i v NSR před rokem 1989, zabývají se osobními vztahy, mezigeneračními konflikty, životním stylem i drogovou problematikou. Tato generace je velmi početná a silná svým vlivem snad na všechny sféry společenského, politického i soukromého života v Německu a ve střední Evropě, proto nebylo pro autorky této monografie jistě jednoduché sestavit výběr těch nejdůležitějších a/nebo nejzajímavějších. Nicméně bych alespoň v poznámce pod čarou zmínil k tématu života v NDR Jenny Erpenbeck (1967) a její knihu *Dinge, die verschwinden* a k tématu novodobých dějin Německa a mezigenerační vztahy její román *Heimsuchung*. Tato autorka je alespoň zmíněna na s. 16 v souvislosti s její novou knihou. Dále bych u Thomase Brussiga pod čarou uvedl jeho západního kolegu Svena Regenera (1961), který ve svém románu *Herr Lehmann* také vtipně a s porozuměním ztvárnil pohled na sjednocení Německa.

Výčet představitelů generace 2000 rovněž svědčí o pečlivém výběru autorů monografie, aby si bylo možno

udělat ucelenou představu o tvůrcích, kteří se narodili v sedmdesátých letech jak na východ, tak na západ od železné opony – Florian Illies (1971), Benjamin Lebert (1982), Jana Henselová (1976), Sabine Rennefanzová (1974), Madeleine Prahsová (1980) a Clemens Meyer (1977). V rámci této generace se profiluje také specifická skupina autorek, německou kritikou pro svůj nezvykle vyzrálý talent nazvaná dívčí zázrak, kterou podle autorek monografie reprezentují Judith Hermannová (1970), Julia Francková (1970) a Juli Zehová (1974). K tomuto jistě reprezentativnímu výčtu můžeme ještě doplnit, že někteří literární vědci (W. Eden, H. Müller) řadí k této skupině K. Duve, J. Erpenbeck a T. Dücker (Eden 2001, s. 9; Müller 2004, s. 19, 22). Výběr témat této generace je v podstatě stejný jako generace 1990, ale mnozí její tvůrci trpí, na rozdíl od svých starších kolegů, výraznou deziluzí z života ve znovu-sjednoceném Německu a sjednocující se Evropě, případně životní prázdnotou.

K výběru autorů generace 2000 bych si dovolil doplnit román Judith Schalanské (1980) *Blau steht dir nicht*, ve kterém tematizuje své dětství v NDR a cestování po svobodném světě v dospělosti.

Poslední podkapitola monografie je věnovaná autorům neněmeckého původu píšícím německy. Těmto tvůrcům dávají autorky opodstatněně poměrně velký prostor, protože jejich díla představují podle W. Schmitze a D. Kölligové *novou* (německou?) *literaturu*. Autorky označují tuto literaturu jako *migrační* nebo *migrantskou* (Schmitz a Köllig 2014, 73). Rovněž výběru zástupců této skupiny literátů věnovaly autorky potřebnou pozornost, a tak zde uvádějí tvůrce širokého generačního rozpětí a pestrého zastoupení

zemí původu – Herta Müllerová (1953 Rumunsko), Saša Stanišič (1978 Bosna a Hercegovina), Katja Petrowská (1960 Ukrajina), Ilja Trojanow (1965 Bulharsko), Terézia Mora (1971 Maďarsko), Selim Özdoğan (1971 Německo), Feridun Zaimoglu (1964 Turecko), Jan Faktor (1951 Československo), Maxim Biller (1960 Československo), Milena Oda (1975 Československo), Olga Grjasnowa (1984 Ázerbajdžán) a Marja Gaponenkova (1981 Ukrajina). Nejčastějšími tématy těchto tvůrců je život v rodné vlasti a v zemi, která je přijala, rodinné příběhy, generační konflikty a kontrast života v zemích bývalého východního bloku a na Západě.

K této skupině bych doplnil Wladimira Kaminera (1967 Sovětský svaz) s jeho prvotinou *Russendisko*, ve které líčí život ruského přistěhovalce v Německu.

Na hlavní část monografie vhodně navazuje kapitola „Tematická rozmanitost německé prózy“, kterou autorky rozčlenily do tří podkapitol podle Hielscherovy definice základních témat německé literatury (s. 61) – „Historie“, „Osobní sféra“ a „Jazyk a řeč“. Tato témata považuji za velmi výstižná a jejich rozvinutím autorky monografie bezesporu přispěly k snadnější orientaci jak odbornému, tak laickému publiku. Závěr monografie je stručný, ale výstižný a vhodně uzavírá celé pojednání.

Kromě výše zmíněných návrhů na doplnění některých autorů lze publikaci vytknout pouze opakovaný překlep ve jméně překladatele a publicisty Tomáše Dimtera.

Následuje seznam použité literatury, soupis česky vydaných knih a resumé v německém a anglickém jazyce. Publikace dále obsahuje rozsáhlou přílohu s přehledem cen, udělovaných na Mezinárodním knižním veletrhu ve Frank-

furtu nad Mohanem a na Lipském knižním veletrhu v letech 2005–2015. Soupis česky vydaných knih a příloha jistě dobře poslouží odborníkům, laikům a stejně tak i čtenářům, kteří se chtějí s německou literaturou teprve seznámit.

Publikaci Naděždy Heinrichové a jejích spolupracovnic *Německá próza po roce 2000*, vydanou podobně jako předchozí zmíněné tematicky příbuzné texty v červenokosteleckém nakladatelství Pavel Mervart, považuji za výjimečně zdařilou.

Další použité zdroje

EDEN, Wiebke (2001): „*Keine Angst vor großen Gefühlen*“. *Die neuen Schriftstellerinnen*. Berlin: Ebersbach.

MÜLLER, Heidelinde (2004): *Das „literarische Fräuleinwunder“*. *Inspektion eines Phänomens der deutschen Gegenwartsliteratur in Einzelfallstudien*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

SCHMITZ, Walter a KÖLLING, Daniela (2014): *Gibt es eine Literatur der Migration? Zur Konzeption eines Handbuchs zur Literatur der Migration in den deutschsprachigen Ländern seit 1945*. In: Cornejo, Renata, Piontek, Slawomir, Sellmer, Izabela a Vlasta, Sandra (eds.): *Wie viele Sprachen spricht die Literatur? Deutschsprachige Gegenwartsliteratur aus Mittel- und Osteuropa*. Wien: Praesens Verlag, s. 55–76.

Jan Kubica*

McDONOUGH, Frank (2016): *Gestapo. Mýtus a realita Hitlerovy tajné policie*. Praha: Vyšehrad.

Represivní složky ve službách totalitních režimů a výzkum jejich role a funkce patří k tématům, která si nachází své čtenáře i mimo odbornou historickou obec. Částečně i proto je každoročně publikována řada prací různé úrovně, zabývajících se touto problematikou. Jedním z nejnovějších příspěvků na dané téma je práce britského historika Franka McDonougha *Gestapo s podtitulem Mýtus a realita Hitlerovy tajné policie*, kterou na český trh uvedlo nakladatelství Vyšehrad.

Autor knihy je profesorem mezinárodních dějin na univerzitě v Liverpoolu. Zabývá se především dějinami Německa v meziválečném a válečném období a britsko-německými vztahy v této době. Mezi jeho knihami najdeme monografii britského premiéra a před-

stavitele politiky appeasementu Nevilla Chamberlaina, práci o příčinách první a druhé světové války, studii o holocaustu nebo životopis jedné z hrdinek německého odporu proti nacismu Sophie Schollové. Recenzovaná publikace představuje vůbec první překlad autorova díla do češtiny.

Autorovým záměrem není podat kompletní přehled administrativní, správní a kompetenční struktury gestapa, jak by se snad dalo z názvu práce usuzovat, nýbrž analyzovat fungování této instituce na konkrétních případech lidí, kteří se s gestapem dostali do kontaktu. Vzhledem ke skutečnosti, že velká část archivních materiálů týkajících se činnosti gestapa byla na konci války zničena, ať už samotnými německými úřady či spojeneckým bombar-

*Mgr. Jan Kubica, Ph.D., Ústav cizích jazyků, německá sekce, Pedagogická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, jan.kubica@upol.cz.

dováním (což byl případ i nechvalně proslulé centrály na Prinz-Albrecht-Strasse v Berlíně), týká se většina v knize rozebíraných příkladů úřadoven gestapa v Düsseldorfu a Krefeldu, jejichž archivy konec války přečkaly téměř netknuté. Lze však předpokládat, že autor by došel k obdobným závěrům i v případě, že by byl měl k dispozici prameny i z dalších lokalit v Německu. Záběr knihy autor omezil pouze na území vlastního Německa před vypuknutím 2. světové války („*Altreich*“), činností gestapa na okupovaných územích se v knize nezabývá. Toto své rozhodnutí autor bohužel nijak blíže nezdůvodňuje. Je pochopitelné, že práce analyzující činnost gestapa na veškerých Německem okupovaných územích by dosáhla neúnosného rozsahu či by naopak zůstala příliš povrchním přehledem, na druhou stranu řada úředníků gestapa působila během své kariéry jak ve vlastním Německu, tak na okupovaných územích, a oddělit působení tajné policie čistě jen na základě geografického rozdělení tak není dost dobře možné.

Formálně je kniha členěna do jedné úvodní a osmi číslovaných kapitol. V první kapitole se autor zabývá okolnostmi vzniku gestapa jako samostatné organizační složky na pozadí postupného přebírání moci nacistickou stranou. Snad až příliš často se zde autor zabývá událostmi, které s gestapem nemají příliš mnoho společného. Celých sedm stran tak například věnuje průběhu Noci dlouhých nožů, přičemž sám píše, že podíl gestapa na celé akci byl velmi malý, neboť většina jeho příslušníků byla tvořena policisty z povolání a nikoli oddanými nacisty, na rozdíl od jednotek SS. Přináší však i řadu relevantních a málo známých informací – jen málokdo ví, že první šéf

gestapa Rudolf Diels kvůli mocenským bojům v rámci NSDAP raději uprchl do československého exilu.

Ve druhé kapitole autor analyzuje složení personálu gestapa a jeho pracovní metody, přičemž dochází k některým dosti nečekaným závěrům. Na rozdíl od obecně rozšířené představy gestapo představovalo značně podfinancovanou organizaci, potýkající se navíc s nedostatkem personálu (pro celé území Německa v hranicích z roku 1937 se odhaduje, že gestapo mělo k dispozici 15–16 000 pracovníků včetně administrativních sil; autor bohužel neuvádí, kolik příslušníků pro srovnání měla např. „normální“ kriminální policie či jak početné byly obdobné organizace v jiných státech). Velkou část příslušníků gestapa představovali policisté z povolání, jimž bylo často více či méně důrazně naznačeno, že pokus odmítnout nabídku převelení ke gestapu by pro ně mohl mít závažné kariérní i osobní důsledky. Asi nepřekvapivější informací je zjištění, že zhruba polovina zaměstnanců gestapa měla vysokoškolský titul.

Další kapitoly se zabývají jednotlivými skupinami obyvatelstva, na které gestapo zaměřilo svou pozornost – protestanty, katolíky, jehovisty, komunisty, Židy, Romy, homosexuály a dalšími skupinami (v některých případech je více těchto skupin probíráno v rámci jedné kapitoly). Základ těchto kapitol představují případy konkrétních osob, které gestapo vyšetřovalo, včetně několika jmen v tomto kontextu známých, můžeme například uvést protestantského teologa Martina Niemöllera či katolického biskupa von Galena. Stejně jako v první kapitole, i v těch následujících autor věnuje velký prostor popisu událostí a jevů, které sice souvisejí s omezováním občanských svobod v nacistickém Německu

a s uváděním tehdejších rasových teorií do praxe, avšak s gestapem jako institucí mají společného jen málo či dokonce vůbec nic. Extrémním příkladem tohoto přístupu je část šesté kapitoly věnovaná deportacím německých Romů, o kterých sám autor výslovně píše, že jejich realizace spadala výlučně do pravomoci kriminální policie kripo, nikoli gestapa.

V závěrečné kapitole autor nastínil poválečné zúčtování s gestapem jako institucí i s jeho jednotlivými příslušníky. I zde autor uvádí několik zajímavých konkrétních příkladů, celkově však tato kapitola žádné zásadní odhalení nepřináší: z odsouzených příslušníků si jen málokterý odpykal trest v plné výši, velká část bývalých agentů gestapa se dokázala zejména do západoněmecké společnosti bez větších problémů začlenit a se vzrůstajícím časovým odstupem od skončení druhé světové války se snižovala průměrná výše trestů a naopak stoupal počet osvo-

bozujících rozsudků. Stojí nicméně za zmínku, že před soudem stanuli nejen příslušníci gestapa, ale v řadě případů i udavači, na jejichž podnět gestapo zahajovalo vyšetřování.

Přestože se autor místy pouští do příliš širokých výkladů souvislostí, čímž se kniha poněkud odchyluje od původního záměru, dokázal vyvrátit řadu mýtů panujících ohledně činností gestapa a předložit akademické obci i širší čtenářské veřejnosti čtivou práci, která se nezpronevňuje požadavkům kladeným na odbornou publikaci. Kvalitní práci odvedl i zkušený překladatel Jindřich Mandák a textu knihy tak lze vytknout jen několik drobností jako posunutí začátku druhé světové války o čtyři měsíce (s. 121) či v českém jazykovém prostředí nepříliš obvyklé užívání křestních jmen při psaní o skutečných historických postavách.

Martin Liška*

FRIČ, Pavol (ed.) (2016): *Občanský sektor v ohrožení?* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Občanská společnost, jedněmi proklínaná, druhými vzývaná, ale přes to všechno velmi důležitá pro fungování liberálních demokracií. I z tohoto důvodu je jí přičítána velká důležitost v akademickém prostředí. Práce Karla B. Müllera jsou ve své podstatě již základní literaturou k tématu v oblasti politologie, historie či filozofie, ale zpravidla nesou spíše normativně-ontologický nádech. Nyní se však výrazně přihlásil o slovo se svým autorským kolektivem sociolog Pavol Frič s novou knihou vydanou v naklada-

telství SLON a nazvanou *Občanský sektor v ohrožení?* A na úvod si řekněme, že je to pokus zdařilý a přínosný.

V první řadě upoutá tradičně povedený design, který je u nakladatele standardem, ačkoliv drobnou záhadou pro leckoho zůstává výběr ilustrací na titulní stránku, kdy tentokrát padla volba na pravděpodobně tuláky přicházející do zasněžené vesnice. Nicméně vizuálně je vše poměrně vkusné a redakční práce je odvedena velmi spolehlivě, ale nesudme knihu dle obalu, byť by to v tomto případě nebylo asi vážným přešlapem.

*Mgr. Martin Liška, Ústav světových dějin, Filozofická fakulta UK, Martin-Liska@seznam.cz.

Předložená publikace se snaží, byť možná spíše implicitně, odpovědět na otázku, zdali všudypřítomná zmiňovaná krize je skutečnou hrozbou i pro občanský sektor. Text tak rozhodně není historickou sondou, ale výsostně aktuální empiricky zakotvenou analýzou modernizačních procesů v rámci občanského sektoru, která přináší poměrně zajímavé odpovědi na otázky, již mohou být poněkud znepokojivé. Jako kupříkladu první kapitola, jež se věnuje změnám v občanském sektoru a obecně i otázce image občanských organizací. I laickým okem je ve veřejném diskursu pozorovatelný trend poklesu či asi lépe řečeno ztráty důvěry k občanským organizacím v rámci společnosti, což je důsledkem střetu Václava Havla a Václava Klause o občanskou společnost. Zatímco Havlovou snahou bylo budovat silnou občanskou společnost, tak Václav Klaus stanul v čele odmítačů, kteří v rozvoji občanských aktivit spatřovali hrozbu pro demokracii. Výsledky šetření pak ukazují, že intenzivní Klausova propaganda padla na úrodnou půdu, zejména v posledních letech (Můžeme jen spekulovat, jak výraznou roli sehrává migrační krize.) nedůvěra občanů v občanský sektor stoupá s častým argumentem, že jediným cílem je zisk státních dotací na úkor potřebných. To se ostatně projevuje i v otázce financování, které je věnována následná kapitola. Objem financí ze státního rozpočtu sice narůstá, ale pořád je možné nalézt výrazné nedostatky v tomto procesu, jež zpravidla díky nastavení státní správy nedokáže rozlišovat například mezi charitativními a sportovními organizacemi.

V otázce participace občanů otevírá další kapitola zajímavé roviny občanské angažovanosti. Vedle klasického a v českém prostředí velmi důkladně

zpracovaného tématu voleb se zde autoři věnují otázce místních referend jako nástroje občanské participace. Referenda jsou však zatím chápána spíše jako forma rezistence vůči rozhodnutím elit a výzkumy ukazují, že spíše než pozitivní ovlivňování věcí veřejných je cílem hájení vlastních zájmů, tudíž dominují tzv. NIMBY (Not In My BackYard) otázky. Problematické je však vyjádření autorů, že referenda leží na pomezí konvenční a nekonvenční participace. Toto tvrzení se zdá poměrně problematické, protože lze jen těžko zařadit, byť na pomezí, aktivitu, která je zcela legální a ukotvená zákonem. Zcela jednoznačně je však možné tyto aktivity chápat jako prostředek občanské participace. Ostatně s tím souvisí i diskuse nových trendů, kde se objevuje téma virtuálního aktivismu. To je otázka, jež by jistě stála za hlubší rozpracování, protože otevírá mnoho rovin pro výzkum. Je to otázka kvality či plnohodnotnosti takovéto participace a vedle toho i záležitost tzv. digitální propasti, tedy nerovného přístupu k těmto možnostem participace.

Autoři ale dochází i k řadě závěrů, které jsou v perspektivě zastánců občanské společnosti poněkud znepokojivé. De facto se jedná o skutečnost, že se vzrůstající mírou profesionalizace organizací občanské společnosti dochází k tomu, že ztrácejí schopnost oslovit občany a mobilizovat je. Ti se naopak začínají mobilizovat na individuální bázi bez organizačního zázemí, a tím v zásadě ubírají legitimitu občanských organizací a v určité perspektivě napomáhají jejich ostrakizaci.

Nicméně není zde zcela prostor na výčet partikulárních témat knihy, kterých otevírá nespočet. Velkou devizou publikace je solidní základ ve výzkumech a velmi širokém spektru literatury, v tomto ohledu nelze téměř

nic vážnějšího vyčíst. Snad jen absenci jakéhokoliv textu Karla B. Müllera ve zdrojích. Může se zdát, že snad jeho texty jsou až moc historizující, filozofující či cokoliv jiného, ale v rámci české sociálně vědní produkce mají nezastupitelné místo, avšak předpokládám, že autoři předložené publikace jsou s nimi seznámeni. Na druhou stranu se dá najít v soupisu skutečně vše podstatné, co domácí autoři dokázali k tématu vyprodukovat. Ano, určitě v knize čtenáři najdou problematičtější body, ale to je dáno spíše náhledem na problematiku než špatným přístupem autorů.

Knihu Pavla Friče a jeho kolektivu lze jistě doporučit všem zájemcům o problematiku občanské společnosti. Je velmi pravděpodobné, že se stane referenčním bodem pro další výzkumy a texty v této oblasti, jelikož otevírá řadu důležitých (a nezpracovaných) témat. A je jen dobře, že text podobného ražení je nyní akademické obci k dispozici, protože může stimulovat další zájem o participaci občanů, občanskou společnost a další kroky vedoucí ke zvýšení kvality demokracie.

Petr Bláha*

---

*Mgr. Petr Bláha, Katedra politologie a filozofie, Filozofická fakulta, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Petr.Blahaml@ujep.cz.